

چیستی و چرایی نفوذ فرهنگی نظام سلطه و راهکارهای مقابله با آن با تأکید بر اندیشه‌های مقام معظم رهبری

بی بی راضیه حسینی نژاد*

مصطفی ملکوتیان**

چکیده

از جمله اقدامات برنامه‌ریزی شده دشمنان انقلاب اسلامی نفوذ فرهنگی است که سال‌های اخیر در تقابل با نظام جمهوری اسلامی از آن بهره گرفته‌اند. با توجه به اهمیت این مسئله، پژوهش حاضر با روش توصیفی - تحلیلی در پی تبیین ماهیت نفوذ فرهنگی و بیان راهکارهای مقابله با آن است. نگارنده با توجه به رهنمودهای مقام معظم رهبری، پس از تبیین ماهیت نفوذ فرهنگی، به بررسی ابعاد نفوذ که شامل سه عرصه اقتصادی، سیاسی و فرهنگی است، می‌پردازد، و پس از بیان شیوه‌ها و ابزارهای نفوذ فرهنگی راهکارهای آن را در دو محور مورد بررسی قرار می‌دهد. در محور اول راهکارهای فرهنگی در حوزه معرفتی - شناختی بیان می‌شود که شامل: پذیرش نفوذ فرهنگی، ترویج باورهای دینی و شناخت فرهنگ اسلامی است و در محور دوم راهکارهای فرهنگی در حوزه رفتاری بررسی می‌شود که شامل: مدیریت فرهنگی، فعالیت تشکیلاتی و ابتکار عمل در امور فرهنگی است.

واژگان کلیدی

نفوذ فرهنگی، نظام سلطه، مقام معظم رهبری، انقلاب اسلامی.

r.hoseini2019@mailfa.com

malekotian@maaref.ac.ir

تاریخ پذیرش: ۹۹/۲/۱۷

*. دانشجوی دکتری گرایش انقلاب اسلامی، دانشگاه معارف اسلامی.

** استاد گروه علوم سیاسی دانشگاه تهران و مدرس گروه معارف اسلامی.

تاریخ دریافت: ۹۸/۸/۲۹

مقدمه

بعد از جنگ جهانی دوم فضایی بر نظام بین الملل حاکم شد که از آن تعبیر به جنگ سرد می شود. در این فضا، دو ابرقدرت اتحاد جماهیر شوروی و ایالات متحده آمریکا بر سر گسترش نفوذ و تسری ایدئولوژی خود به سراسر جهان با یکدیگر رقابت داشتند. با فروپاشی شوروی در سال ۱۹۹۲ م ساختار نظام بین الملل دچار تغییر و تحول اساسی شد و به دنبال آن، عرصه برای یکه تازی آمریکا با طرح نظم نوین جهانی جورج بوش پدر، رئیس جمهور وقت آمریکا بیش از پیش فراهم گشت. در این شرایط بسیاری از اندیشمندان غربی با تکیه بر توانمندی های مادی به دست آمده چین پنداشتند که فرهنگ و تمدن غربی در قله دستاوردهای انسانی نشسته است و بشر می تواند همه آنچه در دنیا قابل دستیابی است را در فرهنگ و تمدن غربی بیابد.

نگرش پیش گفته در اندیشه ها و نوشته های بسیاری از اندیشمندان معاصر غربی بسیار شفاف و روشن بیان شد، این نظریه پردازان مسیر غرب را کامل تر از دیگر راهها پنداشتند و تمدن کنونی غرب را در قله تمدن مجموعه بشری قلمداد کردند. الوین تافلر^۱ در *موج سوم*، فرانسیس فوکویاما^۲ در *پایان تاریخ*، ساموئل هانتینگتون^۳ در *جنگ تمدن ها* بر این نکته تأکید کرده اند که انسان ها و جوامع بشری ناگزیر از پذیرش تمدن غرب و تمکین در برابر لیبرال دموکراسی و تن دادن به آن هستند. (ر.ک: حسینی، ۱۳۸۹: ۱۵۸ و ۱۲۴)

در چنین شرایطی، انقلاب اسلامی که در سال ۱۳۵۷ به پیروزی رسیده بود، توانست در مدت بسیار کوتاه با احیای تفکر اسلامی و اندیشه ولایت فقیه و با بیان نظریه «نه غربی نه شرقی» ابرنظمی مبتنی بر برابری دولت ها و حاکمیت ها و تحقق حقوق الهی و انسانی ملت ها، در نظام بین الملل رقم بزند و با احیای ظرفیت ها و امکانات فراموش شده ملت ها و نفی انفعال و مرعوبیت در برابر استکبار در صدد قطع ریشه های وابستگی ملت ها به قدرتهای بزرگ بین الملل درآمد. (انقلاب در گام دوم، ۱۳۹۸: ۱۲۰)

به طوری که «کنت دمارانش» رئیس دستگاه جاسوسی فرانسه اعتراف می کند: «انقلاب اسلامی، مهلک ترین جنگ تاریخ است که دورنمای عینی پایان تمدن غربی را نشان می دهد». (فضلی نژاد، ۱۳۹۱: ۱۱۷)

بنابراین انقلاب اسلامی در همان گام های اولیه خود توانست با تغییر شرایط محیطی و با پیام هایی که ریشه در فرهنگ اسلامی داشت، ادبیات نوینی را تولید کند که جهت گیری آن به نفع تمام مستضعفین جهان بود و در پرتو این ادبیات راه ثالثی را به جهانیان عرضه نماید.

1. Alvin Toffler.
2. Francis Fukuyama.
3. Samuel Huntington.

مقام معظم رهبری در بیانیه گام دوم انقلاب در این رابطه می‌فرماید:

پس آنگاه انقلاب ملت ایران، جهان دوقطبی آن روز را به جهان سه‌قطبی تبدیل کرد و سپس با سقوط شوروی و حذف اقمارش و پدید آمدن قطب‌های جدید قدرت، تقابل دوگانه جدید، «اسلام و استکبار» پدیده برجسته جهان معاصر و کانون توجه جهانیان شد. از سویی نگاه امیدوارانه ملت‌های زیر ستم و جریان‌های آزادی‌خواه جهان و برخی دولت‌های مایل به استقلال، و از سویی نگاه کینه‌ورزانه و بدخواهانه رژیم‌های زورگو و قلدرهای باج‌طلب عالم، بدان دوخته شد. بدین‌گونه مسیر جهان تغییر یافت و زلزله انقلاب، فرعون‌های در بستر راحت‌آرمیده را بیدار نمود، و دشمنی‌ها با همه شدت آغاز گشت. (بیانات رهبری، ۱۳۹۷/۱۱/۲۲)

بنابراین مبارزه با انقلاب اسلامی از همان روزهای نخستین پیروزی، مورد توجه اتاق‌های فکری نظام سلطه قرار گرفت، اما ناکامی در جبهه سخت و افزایش نفوذ ایران در منطقه غرب آسیا و کشورهای عربی، تلاش ایران برای گسترش اسلام شیعی و نیز حمایت ایران از حزب‌الله و عراق و سوریه باعث تغییر استراتژی نظام سلطه از جنگ سخت به جنگ نرم و راهبرد نفوذ فرهنگی شد تا سناریوی شکست و فروپاشی را به همان سبک شوروی رقم بزنند. بر همین مینا با توجه به اهتمام ویژه مقام معظم رهبری نسبت به نفوذ فرهنگی، پرسش اساسی این مقاله عبارتست از اینکه: «نفوذ فرهنگی چیست؟ و راهبردهای مقابله با آن در اندیشه مقام معظم رهبری کدام است؟»

لذا این مقاله با روش تحلیلی - توصیفی در دو محور تنظیم شده است. در ابتدا به ماهیت نفوذ فرهنگی، عرصه‌ها، شیوه‌ها و ابزار نفوذ فرهنگی اشاره می‌شود، سپس با بررسی در منظومه فکری مقام معظم رهبری راهکارهای مقابله با آن تبیین می‌گردد. در رابطه با بحث نفوذ و نفوذ فرهنگی پژوهش‌هایی انجام شده است ولی بررسی‌ها و مطالعات انجام‌شده در پیشینه بحث حاکی از کمبودها و خلأهایی است. چراکه اغلب آثار در زمینه نفوذ بیشتر نفوذ را به صورت کلی مورد بحث قرار داده‌اند و به پژوهش در زمینه نفوذ فرهنگی کمتر توجه شده است و معدود پژوهش‌هایی که به نفوذ فرهنگی پرداخته شده، گونه‌شناسی مشخصی از راهکارها را معرفی نکرده‌اند و این پژوهش در این باب دارای نوآوری است.

مفهوم‌شناسی

۱. نفوذ

نفوذ در لغت به معنای «فرو رفتن تیر در هدف، اثر کردن و تأثیر کردن است». (معین، ۱۳۸۴: ۱۱۲۳) و در اصطلاح «نفوذ شکلی است از قدرت؛ اما متمایز از کنترل، اجبار، زور و مداخله. نفوذ را می‌توان

رابطه میان بازیگرانی دانست که به موجب آن یک بازیگر، بازیگران دیگر را وادار می‌کند تا به طریقی که خواست خود آنها نیست، عمل کنند، پول، غذا، اطلاعات، دوستی مقام و تهدید، از جمله وسایلی هستند که فرد به کمک آنها در رفتار دیگران نفوذ می‌کند». (آقابخشی و افشاری فرد، ۱۳۸۶: ۳۱۴)

مفهوم نفوذ در تعابیر رهبر انقلاب بیشتر مترادف «اثرگذاری» است؛ به این معنا که «درنهایت کشور هدف، مطابق میل نفوذکننده و در راستای سیاست خصمانه دشمنانه‌اش حرکت می‌کند». (بیانات رهبری، ۱۳۹۳/۱۰/۱۹)

از نظر ایشان نفوذ در عرصه‌ها و ابعاد مختلفی صورت می‌گیرد. ایشان در تعدادی از بیانات خود ابعاد نفوذ را نفوذ سیاسی و اقتصادی و امنیتی و فرهنگی معرفی می‌کنند اما خطر نفوذ فرهنگی را بیشتر از ابعاد دیگر آن می‌دانند. از نظر ایشان نفوذ سیاسی، نفوذ در مراکز سیاسی و دستگاه‌های مدیریتی است و در نفوذ اقتصادی، دشمن به دنبال ترویج مصرف‌گرایی و نابود کردن صنایع تولیدات داخلی است. (بیانات رهبری، ۹۴/۶/۲۵) «در نفوذ امنیتی، دشمن با استفاده از نفوذ اقتصادی و ایجاد شرایط بد به دنبال نامیدکردن مردم از نظام و حاکمیت است تا مردم را وادار به اعتصاب و اعتراض و کودتا کنند تا امنیت روانی مردم را به چالش بکشند». (همان: ۹۵/۳/۲۹) اما «در نفوذ فرهنگی، دشمن باورهای جامعه را دگرگون می‌کند، آن باورهایی را که توانسته این جامعه را سرپا نگه دارد». (همان: ۹۴/۶/۲۵) بنابراین از نظر ایشان نفوذ فرهنگی به مراتب مهم‌تر از ابعاد دیگر نفوذ است.

۲. فرهنگ

فرهنگ در لغت به معنای دانش، علم و معرفت می‌باشد. (معین، ۱۳۸۴: ۱۱۷۵) در اصطلاح «به مجموعه‌ای از معتقدات، هنرها، اخلاق، قوانین، آداب و رسوم، تمایلات، قابلیت‌ها و عادات است». (علی بابایی، ۱۳۸۷: ۷۰)

مقام معظم رهبری که یک صاحب‌نظر بزرگ در عرصه فرهنگ هستند فرهنگ را این‌چنین معنا می‌کنند:

فرهنگ جهت‌دهنده ذهنیت‌ها و عامل اصلی و تعیین‌کننده رفتارهای فردی و اجتماعی است و می‌تواند زمینه مناسب را برای شکوفایی استعدادها و توانایی‌های یک ملت را به وجود آورد. (بیانات رهبری، ۱۳۸۷/۹/۲۴)

به باور ایشان «نقطه حساس ضربه‌پذیری هر ملتی از جمله ملت شریف ایران تضعیف بنیان‌های فرهنگی آن ملت است». (بیانات رهبری، ۷۸/۱۱/۴)

یکی از ویژگی‌های نگرش مقام معظم رهبری به فرهنگ این است که ایشان به ابعاد مختلف فرهنگ توجه دارند و تنها به یک بعد آن نمی‌اندیشند. از نظر ایشان ابعاد فرهنگ شامل: فرهنگ سیاسی، فرهنگ اقتصادی، فرهنگ پژوهش و فرهنگ عمومی است. که در این میان توجه ایشان بیشتر معطوف به فرهنگ عمومی است.

مراد ما از فرهنگ، همان ذهنیت‌هاست. هر جا که من تعبیر فرهنگ را به کار می‌برم، مرادم آن معنای عام فرهنگ است؛ یعنی آن ذهنیت‌های حاکم بر وجود انسان که رفتارهای او را به سمتی هدایت می‌کند. (بیانات رهبری، ۷۸/۹/۲۳)

۳. نفوذ فرهنگی

نفوذ فرهنگی، دست‌کاری افکار مردم و تغییر محاسبات نخبگان و مسئولان در حوزه‌های داخلی و منطقه‌ای در عرصه‌های فکری و فرهنگی مبتنی بر جنگ نرم از طریق ابزارهای نفوذ با هدف تضعیف انقلاب اسلامی و بسترسازی برای استحاله فروپاشی نظام اسلامی توسط نظام سلطه است. (حمزه‌پور، ۱۳۹۶: ۲۰)

در جای دیگری آمده است:

نفوذ فرهنگی به معنای یکی از تاکتیک‌هایی پیچیده دشمن است که با هدف ایجاد رخنه در مبانی ارزشی، اعتقادی، هویتی با جایگزینی و جانمایی عوامل دشمن در مراکز تصمیم‌گیری و تصمیم‌سازی فرهنگی و آموزشی به منظور استحاله معنوی انقلاب اسلامی، اقدام به براندازی نرم جمهوری اسلامی نموده است. (موحد علوی، ۱۳۹۴: ۱۰)

مقام معظم رهبری که در سال‌های اخیر مکرراً خطر نفوذ فرهنگی و ابعاد و عرصه‌های آن را تشریح و تبیین می‌فرمایند، نفوذ فرهنگی را این‌گونه تعریف می‌کنند:

نفوذ فرهنگی یکی از ابزارهای پیچیده دشمن است. در واقع یک جنگ نرم پیچیده برنامه‌ریزی شده، گسترده و همه‌جانبه نظام سلطه با جمهوری اسلامی است که هدفش تغییر باورهای مردم است. (بیانات رهبری، ۹۴/۷/۱۳)

بنابراین با توجه به تعریف رهبر معظم انقلاب می‌توان گفت پیچیده‌ترین نوع نفوذ، نفوذ فرهنگی است که دشمنان انقلاب با اهداف دگرگونی هویت فرهنگی، تغییر اراده و باورها، و تبدیل ارزش‌ها و الگوهای رفتاری از آن استفاده می‌کنند که می‌تواند پیش‌نیاز سلطه سیاسی و اقتصادی و نظامی به‌شمار رود.

۴. نظام سلطه

«نظام سلطه» به سیستم و مجموعه‌ای از دولت‌ها اطلاق می‌شود که با شیوه سلطه جویی سیاسی، فرهنگی، اقتصادی، و نظامی بر دیگر کشورها، حقوق و منافع آنان را نادیده گرفته و منافع خود را ترجیح می‌دهند. (علی‌بابایی، ۱۳۸۸: ۳۴۳)

مقام معظم رهبری در سخنان خود این‌گونه نظام سلطه را معرفی می‌کنند:

نظام سلطه یعنی اینکه چند قدرت دست‌یافته به توانایی مادی و سلاح، پول و امثال این‌ها بخواهند بر دنیا حکومت کنند؛ مظهر نظام سلطه هم امروز آمریکاست. (بیانات رهبری، ۱۳۹۲/۱۱/۲۸)

مقام معظم رهبری و طرح بحث

مقام معظم رهبری به‌عنوان یک متفکر و نظریه‌پرداز بزرگ اسلامی اولین کسی است که بحث نفوذ و نفوذ فرهنگی را مطرح کردند، ایشان از لحظه استقرار در جایگاه مقام رهبری نظام اسلامی، بیشترین توجه را خنثی کردن ترفندها و توطئه‌های دشمن معطوف داشتند و تأکیدات و توصیه‌های خود را نسبت به توطئه‌های نرم دشمن بعد از ناکامی در جبهه سخت، به گوش مردم و مسئولین رساندند و بعدها با تعبیر «شبیخون فرهنگی» ابعاد و وسعت بیشتر این خطر را تشریح نمودند و کوشیدند با تبیین و روشنگری ذهن مردم و مسئولین را نسبت به نقشه‌های متنوع و پیچیده فرهنگی دشمن آگاه سازند. مقام معظم رهبری به تهدیدات فرهنگی و مقوله دشمن‌شناسی و لزوم بیداری در مقابل دشمن، توجه ویژه‌ای را به موضوع نفوذ دشمن داشته و برای نخستین‌بار موضوع نفوذ فرهنگی را مطرح نمودند، به‌طوری که کلید واژه نفوذ و نفوذ فرهنگی یکی از پر تکرارترین کلید واژه‌های مورد استفاده رهبر معظم انقلاب بوده است. به نظر می‌رسد تذکرات و هشدارهای رهبری پیرامون نفوذ و نفوذ فرهنگی بعد از توافق هسته‌ای، ابعاد وسیع‌تری را به خود گرفته است به‌طوری که در سخنرانی‌های شش ماه نخست سال نود و چهار، ۴۳ مرتبه در خصوص نفوذ دشمن تحذیر دادند. همچنین یک ماه پس از توافق هسته‌ای در سخنان خود درخصوص مسئله نفوذ فرمودند:

نیت آمریکایی‌ها این بود که از این مذاکرات و از این توافق وسیله‌ای پیدا کنند برای نفوذ در داخل کشور. ما این راه را بستیم و این را به‌طور قاطع خواهیم بست: نه نفوذ اقتصادی آمریکایی‌ها را در کشور اجازه خواهیم داد، نه نفوذ سیاسی آنها را، نه حضور سیاسی آنها را و نه نفوذ فرهنگی آنها را. (بیانات رهبری، ۹۴/۵/۲۶)

برای تعریف قدرت نرم باید ابتدا به تعریف قدرت پرداخت. قدرت توانایی و استعداد فرد برای انجام دادن کار و اعمال اراده بر افراد دیگر به منظور رفتار مطلوب است. (حافظ‌نیا، ۱۳۸۲: ۱)

قدرت دارای دو وجه نفوذ و زور است؛ وجه نفوذ بیشتر کاربرد ذهنی دارد و کشورها و دولت‌ها بیشتر سعی می‌کنند با اعمال نفوذ در دیگران قدرت خود را به کار بگیرند و اراده خود را تحقق ببخشند. وجه زور بیشتر جنبه عینی دارد و بر قدرت نظامی و ابزارهای تنبیهی تکیه دارد. (روشندل، ۱۳۸۷: ۲۳)

غرب و قدرت نرم

در سال‌های پس از جنگ سرد، ادبیات نظری مربوط به قدرت نرم رشد نمود. (نای، ۱۳۸۹: ۲۶) در این نوشته قدرت نرم به معنای وسیله‌ای برای غلبه بر قلب‌ها و اذهان از طریق ایجاد جاذبه و نه محرک‌های مادی تعریف شده است (یاسوشی و مک کانل، ۱۳۸۹: ۴۱) که مخاطبان را به همکاری با اهداف دشمن متقاعد می‌سازد و هر انگیزه مقاومت ملی، اخلاقی، حیثیتی، هویتی و امنیتی را از آنها باز می‌ستاند. (علی دوستی، ۱۳۸۷: ۵)

ماهیت نفوذ فرهنگی

ادبیات نفوذ در دوره‌ای شکل گرفت که راهکارهای پیشین نظام سلطه در محدوده راهکارهای سخت و نیمه‌سخت و همچنین در حیطه تهاجم و شبیخون فرهنگی نتایج مطلوب را برآورده نداشت و علی‌رغم تلاش این جبهه در نبرد سخت و نرم در دستیابی به اهداف سیاسی خود که همان براندازی است پاسخی مایوس‌کننده دریافت کردند، از این رو دستور کاری جدیدی با انقلاب اسلامی را در پیش گرفتند که بنا به فرموده مقام معظم رهبری، تعبیر به نفوذ فرهنگی می‌شود. دشمن در این حیطه سعی می‌کند افکار، عقاید و باورهایی را باعث پیروزی و حفظ انقلاب اسلامی است، را از درون تهی کند و به این ترتیب استقامت و مقاومت ملت را خرد کرده و از هم بپاشد. بنابراین این بعد از نفوذ از اهمیت فوق‌العاده‌ای برخوردار است. مقام معظم رهبری عواقبی را که نفوذ فرهنگی در جامعه ایران به وجود خواهد آورد را بسیار عمیق‌تر از پیامدهای دیگر دانسته‌اند، و می‌فرمایند:

با مسائل فرهنگی نمی‌شود شوخی کرد، اگر چنانچه یک رخنه فرهنگی به وجود آید، مثل رخنه‌های اقتصادی نیست که بشود آن را جمع کرد، سبک کالا داد یا یارانه نقدی داد؛ این جوری نیست، به این آسانی دیگر قابل ترمیم نخواهد بود، مشکلات زیادی دارد. (بیانات رهبری، ۱۳۹۲/۱۲/۱۵)

پس با توجه به اهمیت نفوذ فرهنگی شناخت ماهیت آن که عبارتست از اهداف نظام سلطه، ویژگی‌ها و عرصه‌های تهدید، ضروری است.

۱. چرایی و اهداف نظام سلطه از نفوذ فرهنگی

انقلاب اسلامی در زمانی شکل گرفت که نظام جهانی بر پایه غرب‌محوری به‌مدت چهار قرن به‌عنوان یک امر بدیهی و تثبیت‌شده توسط جامعه جهانی پذیرفته شده بود. هر نوع تحولی که در این نوع نظام در ابعاد گوناگون فکری، اقتصادی و گفتمان‌های جدید مطرح می‌گردید، نشأت گرفته از غرب بود و هیچ‌گاه غرب‌محوری را به چالش نکشیده بود، درحالی‌که انقلاب اسلامی به‌عنوان یک تحول جدید توانست با تکیه بر ارزش‌های دینی و اسلامی نظام جهانی غرب‌محور را در ابعاد مختلف به چالش بکشد. انقلاب اسلامی به‌عنوان نخستین جریان اسلامی توانست هیمنه و ابهت نظام سلطه را بشکند و منجر به الگوگیری بسیاری از کشورها و جریانات اسلامی شود.

بنابراین بعد پیروزی انقلاب اسلامی، نظام سلطه به رهبری آمریکا که همواره از شکل‌گیری یک نظام سیاسی مستقل دینی در نظام بین‌الملل هراس داشته و آن را تهدیدی برای خود و منافع استعمارش می‌دانسته است، به مقابله جدی با انقلاب اسلامی برخاسته و از هر تاکتیکی برای تضعیف و نابودی انقلاب استفاده می‌کند، بیداری اسلامی در شمال آفریقا و غرب آسیا و پیروزی‌های پی‌درپی جبهه مقاومت، تلنگر جدی قدرت نرم نظام جمهوری اسلامی در عرصه جهانی به نظام سلطه است. از این رو تقابل نظام سلطه به‌منظور مهار الگوی نفوذ انقلاب اسلامی وارد فاز نهایی و اجرایی شده است. و طیف گسترده‌ای از شیوها و استراتژی‌ها را برای مهار انقلاب به کار گرفته شد.

در همین ارتباط در سال ۱۹۹۸، پروژه تحقیقاتی استراتژی امنیت ملی آمریکا توسط وزارت دفاع آمریکا پنتاگون طراحی می‌شود. این پروژه یکی از بزرگترین موضوعات تحقیقاتی پیرامون مسائل استراتژیک و امنیت ملی آمریکا بود که با مشارکت جمع‌کثیری از سیاست‌مداران و کارشناسان عالی‌رتبه و محققان برجسته صورت گرفت و در سال ۲۰۰۱ نتایج آن منتشر شد.

پروژه تحقیقاتی مذکور در واقع یک دستورالعمل برای امنیت ملی آمریکا به حساب می‌آید. در بخش‌هایی از این پروژه با اشاره به جایگاه ویژه جمهوری اسلامی ایران آمده است:

در حال حاضر حکومت ایران، جمهوری اسلامی است. اما نمی‌تواند به‌مدت طولانی هم جمهوری و هم اسلامی باقی بماند. ایران باید یا از جمهوری بودن دست بردارد و به یک حکومت واقعا قرون وسطایی تنزل یابد و یا اسلامی بودن را کنار بگذارد. نبرد برای آن آینده هم‌اینک آغاز شده. اگر رژیم فعلی سقوط کند، امواج آن در

سراسر جهان اسلام احساس خواهد شد و به تبع آن، جنبش‌های اسلامی بنیادگرا ضربه خواهند خورد. این امر، راه را برای برقراری روابط پسندیده میان ایالات متحده و ایران هموار خواهد کرد که اثرات منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای آن بسیار گسترده خواهد بود. (کمیسیون تدوین استراتژی امنیت ملی آمریکا، ۱۳۸۳: ۱۷۲)

در تابستان ۱۳۷۴ در هامبورگ آلمان نیز جریان‌های ضدانقلاب، اجلاسی با عنوان «اجلاس همبستگی» تشکیل دادند. در این اجلاس که با مدیریت آمریکایی‌ها صورت گرفت، عامل پیروزی جمهوری اسلامی ایران را ایمان و اعتقادات مذهبی مردم، رهبری دینی و پیوند مردم و حکومت در ایران دانستند و گفته شد تا این عوامل موجود باشند، نمی‌توان نظام جمهوری اسلامی را در ایران از پای در آورد. استراتژی‌ای که به عنوان نقشه‌راه در این اجلاس مطرح شد استراتژی «تغییر از درون» یا «استراتژی بزرگ» نام گرفت. طبق این استراتژی جنگ فرهنگی علیه جمهوری اسلامی، آغاز شد. (مه‌دوی، ۱۳۹۳)

این جنگ فرهنگی در ابتدا به صورت تهاجم، شیبخون و ناتوی فرهنگی خود را نشان داد اما در سال‌های اخیر که انقلاب اسلامی در پرتو رهبری فرزانه، تبدیل به قدرتی برتر در منطقه غرب آسیا گشته و تمدن‌سازی نوین اسلامی خود را آغاز کرده این تهاجم به صورت نفوذ فرهنگی نمایان شده است.

درحقیقت آنچه واکنش غرب علیه جمهوری اسلامی را برانگیخته است، ظرفیت تمدن‌سازی اسلام و خیزش مجدد فرهنگ و تمدن اسلامی برگرفته از روح انقلاب اسلامی در سطح جهان است. (فضلی‌نژاد، ۱۳۹۱) براساس این آنچه روشن است دشمنی نظام سلطه با انقلاب اسلامی و تلاش در راستای نابودی آن است، بنابراین اگر بخواهیم به صورت کلان به اهداف نظام سلطه در جمهوری اسلامی بنگریم، چند هدف را مشخصاً دنبال می‌کنند. از جمله اهداف کلان عبارتست از: «استحاله انقلاب و فروپاشی از درون». مقام معظم رهبری با اشاره به این هدف می‌فرماید:

هدف این بود که اگر براندازی نظام جمهوری اسلامی تحقق پیدا نکند، انقلاب را استحاله کنند؛ یعنی صورت انقلاب باقی بماند و باطن انقلاب، سیرت انقلاب، روح انقلاب از بین برود. (بیانات رهبری، ۸۹/۱۱/۱۵)

از دیگر اهداف نظام سلطه تغییر ساختار جمهوری اسلامی با تضعیف جایگاه ولایت فقیه و جایگزینی نظام سیاسی دموکراسی و لیبرالیستی و همچنین اختلال در حاکمیت و ناامید کردن مردم می‌باشد. (بیانات رهبری، ۹۵/۳/۲۹) تغییر ارزش‌ها، و باورها و تصرف عقول و قلوب، بی‌اعتنایی به مفاهیم دینی، سست کردن ایمان نسل جوان، تلاش برای تغییر دیدگاه مردم نسبت به دشمنی غرب از دیگر اهدافی است که نظام سلطه در پروژه نفوذ فرهنگی دنبال می‌کنند.

۲. ویژگی‌های نفوذ فرهنگی

اساساً نفوذ فرهنگی در مقایسه با سایر ابعاد نفوذ از ویژگی‌های منحصر به فردی برخوردار است. اولین ویژگی که می‌توان برای نفوذ قائل شد مقوله پنهانی بودن و نامرئی بودن آن است. استانسفیلد ترنر^۱ رییس اسبق سازمان سیا آمریکا در این باره می‌گوید:

کوشش‌های ما برای تأثیرگذاری بر روند حوادث در یک کشور خارجی بدون آنکه جای پایی از خودمان بماند، توسط بخش عملیات پنهانی طراحی و به اجرا در می‌آید. این کار را غالباً به CIA محول می‌کنند، زیرا تنها CIA است که می‌تواند عملی را بدون جنجال تبلیغاتی با حداکثر پنهان کاری سیاسی به اجرا در آورد. (ترنر، ۱۳۶۶: ۱۱۱)

همچنین نفوذ فرهنگی در لایه‌های پدیده‌های اجتماعی شکل می‌گیرد و جنس پدیده‌های اجتماعی در برابر پدیده‌های سیاسی و امنیتی از ویژگی عمیق و زیرساختی برخوردار است بنابراین شکل‌گیری نفوذ فرهنگی در بستر پدیده‌های اجتماعی بیانگر عمیق بودن تهدید و ناشناخته بودن آن در نمادهای بیرونی است. (موحد علومی، ۱۳۹۴: ۱۲)

از دیگر ویژگی‌های نفوذ فرهنگی داشتن برنامه است. مایکل برانت معاون سابق سیا نیز در حین توضیح طرح خود مبنی بر دامن زدن به اختلافات، به منظور مقابله با بیداری اسلامی به برنامه‌ریزی و داشتن اهداف بلندمدت اشاره می‌کند و می‌گوید:

ما به جای ضرب‌المثل انگلیسی «اختلاف بینداز و حکومت کن» از «سیاست اختلاف بینداز و نابود کن» استفاده می‌کنیم. در همین راستا برنامه‌ریزی‌های گسترده‌ای را برای سیاست‌های بلندمدت خود طرح کردیم. (منصوری، ۱۳۸۳)

همچنین به خطر ساز بودن نفوذ فرهنگی می‌توان اشاره نمود که به نظر می‌رسد، حیطة خطر در نفوذ فرهنگی به مراتب بیشتر از حیطة خطر در حمله نظامی است، زیرا حمله نظامی صلابت و مقاومت ملت را تحت هر عنوانی می‌انگیزاند و به عکس‌العمل وامی‌دارد، اما در این حوزه، نامحسوس بودن و پنهانی عمل کردن تشخیص آن را با مشکل روبه‌رو ساخته است. بنابراین رهبر فرزانه انقلاب در راستای تذکراتشان به احاد ملت و متولیان فرهنگی می‌فرماید:

اگر شما ملت و عناصر فرهنگی بیدار نباشید، خدای نخواستہ صدای فرو ریختن

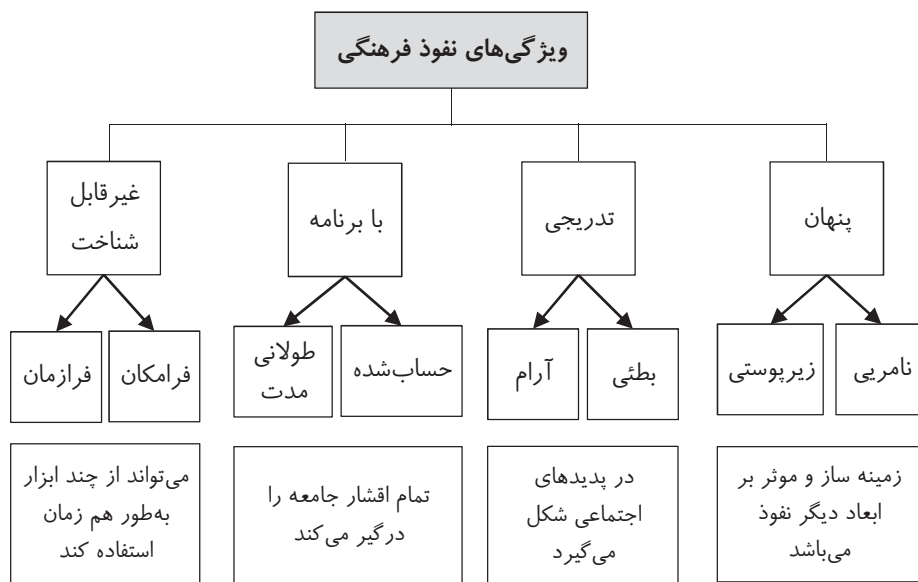
---

1. Stansfield Turner.

ارزش‌های معنوی که نمایش تهاجم پنهانی و زیرکانه دشمن است، هنگامی درمی‌آید که دیگر قابل‌علاج نیست. (بیانات رهبری، ۷۱/۵/۲۱)

امکان استفاده هم‌زمان از چند ابزار به‌ویژه به‌کارگیری از انواع رسانه‌ها و فضای مجازی از دیگر ویژگی‌های نفوذ فرهنگی است. درحقیقت فضای مجازی به‌ویژه پیام‌رسان‌ها به‌عنوان مکمل و بستر نفوذ فرهنگی هستند. فضای مجازی به‌عنوان فضای دوم زندگی با توجه به ویژگی‌های فرازمانی و فرامکانی، سیال بودن و فشرده‌سازی شدید زمان و مکان می‌تواند بستر و ابزاری مناسب برای همه نفوذها از جمله نفوذ فرهنگی باشد. (همان)

با توجه به آنچه بیان شد می‌توان گفت ناهنجاری‌هایی که امروزه در جامعه مشاهده می‌شود مانند بدحجابی و بدپوششی و یا گرایش جوانان به آزادی بی‌قیدوشرط به یکباره ایجاد نشده، بلکه در طی سال‌های طولانی با برنامه‌ریزی دشمن در چارچوب فرهنگ‌سازی در غیاب ساختارهای تربیتی و آموزشی مناسب در طول پروسه زمان بر ۱۰ یا ۲۰ ساله شکل گرفته است. نمودار زیر ویژگی‌های نفوذ را برحسب آنچه گفته شد، نشان می‌دهد.

۳. ابعاد و عرصه‌های تهدید نفوذ فرهنگی

اگر سه عرصه اصلی یک سیستم اجتماعی را سیاسی، فرهنگی و اقتصادی قلمداد نماییم، از نگاه مبنایی ابعاد تهدید نفوذ فرهنگی در هر سه عرصه گسترده است و آنچنان که متصور است تنها محدود به حوزه فرهنگی نیست

الف) عرصه سیاسی

دشمن در نفوذ فرهنگی در عرصه سیاسی، به دنبال جایگزینی نظریه سکولاریسم است. در این نظریه دین رابطه‌ای صرفاً فردی میان انسان و خداوند است و در امور اجتماعی آنچه اصالت دارد، سیاست است نه دین. (آقابخشی و افشاری، ۱۳۸۶: ۳۵۱) بی‌تردید دشمن با شعار جدایی دین از سیاست و به حاشیه راندن علمای و مراجع دینی قصد دارد بخش اعتقادی نظام را که معمولاً زیر بار سلطه و وابستگی استکبار نمی‌رود به طریقی مشابه واتیکان، از سیاست جدا کنند.

ب) عرصه اقتصادی

نفوذ فرهنگی در عرصه اقتصادی عمدتاً حول تربیت نخبگان وابسته و تأثیرگذار بر اندیشه‌های نخبگان مستقل و در سطح عامه مردم بر شکل دهی فرهنگ و رفتار اقتصادی آنان دور می‌زند که نتیجه هر دو جهت‌دهی مورد نظر نظام سلطه به تولید، توزیع و مصرف سرمایه است تا استقلال خود را از دست داده و در چرخه و شبکه وابسته به نظام سلطه سرمایه‌داری و جز تعریف شده و استثمار شده‌ای از آن قرار گیرند. (احمدیان، ۱۳۹۴: ۲۸)

عدم حمایت از کالای ایرانی و عدم پایداری بر اقتصاد مقاومتی مؤلفه‌های نفوذ فرهنگی در شکل‌دهی رفتار اقتصادی است. در سطح مسئولین جهت‌دهی اندیشه‌ای به سمت اقتصاد لیبرال است. اقتصاد لیبرالیسم که بر پایه فلسفه مکتب سودگرایی بنیانگذاری شده، هدف اصلی خود را رشد و اقتصاد و رفاه عمومی دانسته است که البته نتیجه آن اختلاف شدید طبقاتی و ادامه ثروت‌اندوزی گروهی خاص و سرانجام گسترش ظلم و بی‌عدالتی و فقر در جامعه است. (محمودی گلپایگانی، ۱۳۸۵: ۶۱)

ج) عرصه فرهنگی

نفوذ فرهنگی در عرصه فرهنگ، به دنبال حذف فرهنگ اسلامی و جایگزینی فرهنگ منحط غربی است تا بدین طریق زمینه‌سازی سلطه سیاسی و وابستگی در عرصه اقتصادی را فراهم کند. نکته برجسته در حوزه تهدید فرهنگی آن است که محور اصلی در این تهدید قانع کردن در حوزه فکر و ایجاد جاذبه متناظر با هواهای نفسانی انسان در حوزه قلب و نفس است.

شیوه‌های نفوذ فرهنگی

همان‌گونه که اشاره شد، از زمان پیروزی انقلاب اسلامی جبهه استکبار از طریق ایجاد گروه‌های تروریستی درونی مانند گروهک فرقان و منافقین که هزاران تن از مردم عادی، دانشمندان و متفکران و روحانیون و... را به شهادت رساندند، و همچنین به راه انداختن جنگ تحمیلی، ضربه‌های فراوانی را

به انقلاب اسلامی وارد کردند، اما با ناکامی در تمام این اقدامات و مطرح شدن نظریه قدرت نرم، امروزه شیوه‌های تقابل و دشمنی به صورت نفوذ در باورها و اعتقادات نمایان شده است. از جمله این شیوه‌ها که می‌توان به آن اشاره نمود: تضعیف و تخریب ولایت فقیه؛ ایجاد انزجار از علما و روحانیت. (بیانات رهبری، ۷۶/۹/۵) ایجاد شک و تردید نسبت به نظام و خدشه دار نمودن مقبولیت آن. (همان: ۱۳۸۸/۷/۲) ایجاد یأس و ناامیدی در بین اقشار مختلف مردم به منظور عدم مشارکت در تحولات سیاسی کشور (۷۶/۷/۲۴) تفرقه افکنی، وحدت ستیزی. (رجبی، ۱۳۹۴: ۱۴۲) نفوذ در حوزه‌های معرفتی با تضعیف باورها و اعتقادات دینی. (بیانات رهبری، ۹۴/۶/۲۵) نفوذ در حوزه زنان و خانواده. (همان: ۷۴/۱۲/۱) تغییر خلیقات اجتماعی و تغییر سبک زندگی است. (همان: ۹۱/۷/۲۳)

ابزارهای نفوذ فرهنگی

ابزارهای مورد استفاده در نفوذ فرهنگی درحقیقت همان ابزارهای جنگ نرم محسوب می‌شوند، اما آنچه امروز کاربرد بسیار وسیعی دارد و بسیار جذاب و نیرومند عمل می‌کند، رسانه است که بزرگ‌ترین و قدرتمندترین ابزار آموزشی، تبلیغاتی و اطلاع‌رسانی است. مقام معظم رهبری در این رابطه می‌فرماید:

امروز مهم‌ترین ابزار در جنگ بین قدرت‌ها در دنیا، رسانه است و حتی قدرت‌های بزرگ هم در دنیا با رسانه کار می‌کنند. تأثیر رسانه‌ها از بمب هم بیشتر است. (بیانات رهبری، ۹۶/۳/۲۲)

ابزارها را می‌توان به سه دسته رسانه‌های دیداری - شنیداری، مکتوب و ابزارهای مدرن تقسیم کرد. رسانه‌های دیداری - شنیداری مانند تلویزیون، سینما، ماهواره، رادیو، اینترنت، موبایل، بازی‌های رایانه‌ای و... رسانه‌های مکتوب مانند مجلات، کتاب، کتاب‌های جیبی، روزنامه‌ها و ابزارهای مدرن مانند انواع اسباب بازی‌ها مانند عروسک‌های باری، ابزارهای تزئینی، لوازم تحریر، پوستر و عکس.

راهکارهای مقابله با نفوذ فرهنگی

۱. در حوزه معرفتی - شناختی

الف) باور نفوذ فرهنگی

ماهیت پیچیده، پنهانی و نامحسوس نفوذ فرهنگی باور و پذیرفتن آن را برای برخی غیرقابل پذیرش نموده است و نه تنها گاهی انکار می‌شود، بلکه مدعیان وقوع جنگ نرم و معتقدان به دشمنی نظام

سلطه به منزله افرادی وهم‌زده و خیال‌زده و گاهی تندرو معرفی می‌شوند. به‌طور نمونه در کتابی باعنوان *آقای سفیر*، آقای ظریف در صفحه ۸۸ نگاه خود را به مفهوم دشمن صادقانه توضیح می‌دهد و می‌گوید: «من تلاش می‌کنم که هیچ‌گاه از واژه دشمن استفاده نکنم» و در صفحه ۲۸۵ می‌گوید: «ما اختلافات اساسی با آمریکا داریم همان‌طور که تمام کشورها با یکدیگر اختلافات اساسی دارند اما این به معنای دشمنی نیست». (راجی، ۱۳۹۲: ۱۰)

این در حالی است که در همان کتاب اشاره شده است که وزیر سابق امور خارجه آمریکا «هنری کیسینجر» کتاب معروفش *دیپلماسی* را به آقای ظریف تقدیم می‌کند و در صفحه اول آن کتاب می‌نویسد: «تقدیم به دشمن قابل احترامم محمدجواد ظریف».

بی‌تردید تفکر عدم‌دشمنی نظام سلطه و تفسیر آن به اختلاف اساسی از ناحیه برخی از مسئولان حاصل نداشتن شناخت صحیح از وضعیت کشور و رویارویی اردوگاه دشمن با نظام اسلامی است. طبیعی است که این عدم‌شناخت و تحلیل درست از وضعیت بین‌الملل و وضعیت فرهنگی کنونی تصمیم‌گیران را دچار اشتباه محاسباتی کرده و از تدبیر و برنامه‌ریزی صحیح ناتوان خواهد کرد، و حاصل آن ضعف‌هایی است که در وضعیت کنونی کشور مشاهده می‌شود و تا منشأ خطر وجود دارد، نمی‌توان انتظار رفع مشکل را داشت. بنابراین قبل از هر اقدام عملی اولین و راهبردی‌ترین راهکار در مقابله با نفوذ فرهنگی پذیرش دشمنی‌ها و وجود جنگ نرم و اعمال نفوذ در فرهنگ اسلامی توسط نظام سلطه و به تبع آن مهندسی و مدیریت فرهنگی در تقابل با نفوذ فرهنگی است.

مقام معظم رهبری با بصیرتی صائب و نگاهی نافذ، بحث وجود دشمنی را به‌خوبی هرچه تمام مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار می‌دهند. ایشان با طرح این بحث که آیا وجود دشمن واقعیت است یا توهم، معتقدند که دشمنی، واقعیتی انکارناپذیر است. و هیچ‌کس نمی‌تواند آن را نفی نماید:

بعضی‌ها می‌گویند، ترویج می‌کنند که آقا ما توهم می‌کنیم که علیه ما توطئه است و دشمن وجود دارد. خیلی خوب حالا کسانی دلشان می‌خواهد چشم خودشان را روی هم بگذارند، خیلی خوب بگذارند، واقعیت عوض نمی‌شود. واقعیت، وجود دشمنی است با به خواب رفتن من و شما از بین نمی‌رود. بالأخره دشمن دشمن است، با ندانستن ما یا خود را به ندانستن زدن، دشمن از دشمنی خود دست برنمی‌دارد. (بیانات رهبری، ۷۸/۹/۲۶)

ب) تقویت باورها و ارزش‌های دینی

نفوذ فرهنگی، نفوذ در اعتقادات و باورها است. بنابراین برای مقابله با نفوذ باید در جهت تقویت

ارزش‌ها و مبانی دینی اقدام کرد. پس لازم است به‌صورت هنرمندانه و با استفاده از همه ابزارهای رسانه‌ای و تبلیغی و به‌صحنه آوردن نیروهای انقلابی جوان، ارزش‌های دینی را ترویج داد. درگام اول باید دوره‌های آموزشی حساب‌شده و دقیقی درحوزه اندیشه‌های بنیادین و باورهای اساسی اسلام در سطح عالی برای استادان و مراکز آموزشی عالی و همچنین مربیان و معلمان آموزش و پرورش طراحی و اجرا شود. طبیعتاً اگر بتوانیم اساتید دانشگاه‌ها و کشور را در این حوزه‌ها به‌درستی تجهیز کنیم و آنان را با اندیشه‌های متعالی اسلام و آرمان‌های انقلاب آشنا سازیم تا حدود زیادی می‌توانیم نسبت به امنیت اعتقادی و رفتاری و نسل جوان خود و نیز آینده انقلاب اسلامی امیدوار باشیم. اگر متعلمان و مربیان باورهای ناب اسلامی را با جان و قلب دریافت کنند، می‌توان انتظار داشت که در آینده‌ای نزدیک، شاهد شکوفایی تمدن اسلام ناب محمدی باشیم. (شریفی، ۱۳۹۴: ۲۱۹)

ج) شناخت فرهنگ اسلامی و ملی

با توجه به گسترش بسیار زیاد ارتباطات و تأثیر مقوله فرهنگ بر مسائل سیاسی، اقتصادی، تکنولوژی، علمی به‌نظر می‌رسد انجام مطالعات و تحقیقات برای شناخت هرچه بیشتر اجزای فرهنگ اسلامی - ملی از فرهنگ بیگانه ضروری است. بررسی و شناخت اجزا و عناصر فرهنگ خودی این امکان را به ما می‌دهد که بدانیم فرهنگمان از چه نقاطی آسیب‌پذیر است و حوزه تهاجم دشمن کدام نقاط است و راه ترسیم و پویایی آن را برای مقابله با نفوذ فرهنگی پیدا کنیم. مقام معظم رهبری در تأکید این موضوع به اساتید دانشگاه‌ها می‌فرماید:

احیا و رشد بخشیدن به هویت اسلامی و دینی و ایرانی جوانان، یکی از مهم‌ترین مسائل ماست و کمک فراوانی هم به پیشرفت کشور می‌کند. (بیانات رهبری،

۸۵/۷/۱۳)

امروزه اکثر کشورها در پی آن هستند که راهکارهایی بیندیشند تا علاوه بر فرهنگ بومی و سنتی خود از تخریب و تضعیف فرهنگ خود توسط رسانه‌های همگانی هدایت‌شده بکاهند. این مسئله انکارناپذیر است که کشورها نمی‌توانند از برخورد فرهنگ جامعه خود با فرهنگ بیگانه در امان باشند، زیرا گسترش رسانه‌های جمعی مثل ماهواره این موضوع را اجتناب‌ناپذیر نموده است، اما می‌توان تدابیری اندیشید که بتوان از روند تضعیف فرهنگ خود جلوگیری به عمل آورد. چراکه اگر فرهنگ جامعه‌ای توان خود را از دست بدهد و اگر مردمی از فرهنگ خود گسسته شوند نتیجه‌ای جز سلب درست اندیشیدن نخواهد داشت. همین امر موجب فروپاشی جامعه شوروی سابق در ظرف دو سال شد. جوزف نای در کتاب *نرم‌خود* به این موضوع اشاره کرده و می‌گوید:

فیلم‌های غربی حتی فیلم‌هایی که از فیلترها می‌گذشتند توانایی تأثیرات سیاسی مخربی داشتند، یکی از خبرنگاران شوروی بعد از نمایش فیلم‌های «روی ساحل» و «دکتر استرانگلو» که هر دو نگاهی انتقادی به سلاح هسته‌ای آمریکا داشتند، می‌گوید: «این فیلم‌ها ما را کاملاً شوکه کرده بود، ما تازه دریافتیم که همان چیزی که در فیلم بعد از یک جنگ هسته‌ای برای آنها اتفاق افتاد برای ما هم ممکن است اتفاق بیفتد. مردم شوروی فیلم‌هایی با موضوع سینمایی تماشا می‌کردند، ولی می‌آموختند برای خرید غذا مجبور نیستند در صف‌های طولانی بیستند و در آپارتمان‌های اشتراکی زندگی کنند. صاحبان ماشین‌های خود باشند و همه این تبلیغات منفی، رسانه‌ای دولت شوروی را بی‌اعتبار می‌کرد. (نای، ۱۳۸۹: ۱۰۹ - ۱۰۸)

او همچنین اذعان می‌کند: «مدت‌ها پیش از سقوط دیوار برلین در سال ۱۹۸۹ این دیوار به واسطه تلویزیون و فیلم‌ها شکاف برداشته بود». (همان)

برژینسکی مشاور سابق امنیت ملی آمریکا نیز می‌گوید:

ما نه روی قدرت سیاسی و نه روی قدرت نظامی و اقتصادی تکیه کردیم، ما تنها از فرهنگ و استفاده مؤثر از رسانه‌ها توانستیم به این هدف برسیم رسانه‌هایی که به‌صورت هدفمند و متمرکز به درون شوروی به‌راه انداخته شد. (رنجبران، ۱۳۸۸: ۱۱)

براساس این در عرصه نفوذ فرهنگی شناخت هرچه بیشتر فرهنگ خود که همان فرهنگ اسلامی و ملی است و شناساندن آن به قشر جوان و موفق بودن در این زمینه می‌تواند بسیار راهگشا باشد.

۲. در حوزه رفتاری

الف) مدیریت و مهندسی فرهنگی

منظور از مدیریت فرهنگی سازمان‌دهی و اداره امور فعالیت‌های فرهنگی است. بنابراین در مدیریت فرهنگی تمامی وظایف سازمانی مدیریت در قلمرو امور و فعالیت‌های فرهنگی صورت می‌گیرد. (کوثری و نجاتی، ۱۳۸۰: ۳۹) رشد و توسعه فرهنگی هر جامعه، مدیون مدیریت مدیران و مقتدرانه‌ای است که بتواند با اعمال مدیریت فرهنگی، جامعه را از مرحله‌ای محدود و نامناسب عبور دهد و افراد آن جامعه را به بالندگی و توسعه برساند. اگر چنین مدیریتی در جامعه وجود نداشته باشد و یا مردم با مدیران ضعیف، کم‌هوش، ناآگاه و بی‌تدبیر روبه‌رو باشند طبعاً نباید انتظار شکوفایی فرهنگ و مقولات فرهنگی را داشت. (تقوی، ۱۳۸۴: ۷۶)

منظور از مهندسی فرهنگی یعنی طراحی و تدوین نقشه‌ای مطلوب و جامع برای اصلاح، تکمیل

و ارتقای فرهنگ جامعه نقشه‌ای که بتواند چیستی و چگونگی فرهنگ را تبیین کند و نه تنها راهبردهای اساسی و کلان که راهکارهای عملیاتی و وحدت‌بخش را در عرصه اصلاح فرهنگ ارائه نماید. در همین راستا مقام معظم رهبری می‌فرماید:

یکی از مهم‌ترین تکالیف ما در درجه اول مهندسی فرهنگی کشور است، یعنی مشخص کنیم که فرهنگ ملی، فرهنگ عمومی در حرکت عظیم درون‌زا و کیفیت بخشی که اسمش فرهنگ است، در درون انسان‌ها و جامعه به وجود می‌آید، چگونه باید باشد؟ اشکالات و نواقصش چیست؟ و چگونه باید رفع شود؟ کندی‌ها و معارضاتش کجاست؟ مجموعه‌ای لازم است که اینها را تصویر کند و بعد مثل دست محافظی هوای این فرهنگ را داشته باشد. (بیانات رهبری، ۱۳۸۳/۱۰/۸)

ب) کار تشکیلاتی فرهنگی

هر حرکت اجتماعی با استفاده از نیروهای کارآمد و فعال است که می‌تواند بار سنگین خود را به مقصد برساند؛ و حرکت این نیروها تا زمانی که متشکل نشود سبب حرکت‌های دیگر نخواهد شد. مقام معظم رهبری در تبیین معنای تشکیلات می‌فرماید:

تشکیلات یعنی نظم، یعنی تقسیم وظایف، یعنی ارتباط و اتصال نظامند و منسجم و زنجیره‌ای کار کردن، این معنای تشکیلات است و این نه تنها بد نیست بلکه یک چیز خوب و بلکه ضروری است. هیچ‌کاری در دنیا بدون تشکیلات پیش نمی‌رود؛ انقلاب اسلامی ایران هم بدون تشکیلات پیش نرفت و پیروز نشد. (بیانات رهبری، ۶۰/۱۱/۲۷)

به این ترتیب، یکی از مؤلفه‌های بسیار مهم و لازم برای به ثمر رساندن آرمان‌های انقلاب اسلامی و مبارزه با دشمنی‌های جبهه استکبار همان‌طور که در اندیشه مقام معظم رهبری هم بسیار بر آن مورد تأکید واقع گردیده است، مردمی کردن امور و تشکیلاتی کار کردن در عرصه‌های مختلف به‌ویژه عرصه فرهنگی است. تکیه بر تشکیلات انقلابی و انجام کار فرهنگی به‌صورت جمعی در پیشبرد اهداف و آرمان‌های انقلاب اسلامی و مبارزه با دشمنان بسیار لازم و ضروری است، همان چیزی که علی‌رغم تأکیدهای مقام معظم رهبری کمبود آن کاملاً محسوس و مشخص است. نداشتن روحیه تشکیلاتی و کمبود افراد تشکیلات‌ساز و همچنین عدم پیشرفت کارها به‌صورت تشکیلاتی از آسیب‌ها و مشکلاتی است که ریشه بسیاری از آسیب‌های موجود در جامعه انقلابی ایرانی است. لذا رهبر معظم با درک این مطلب می‌فرماید:

سؤال مهم و کلیدی این است چرا آدم‌های حزب‌اللهی که خود را در راستای یک هدف قرار می‌دهند، نمی‌توانند کار انجام دهند؟ چرا این آدم‌ها بین‌شان این‌قدر اختلاف فاحش وجود دارد، چه چیزی بین جاسوسان نفوذی در یک تشکیلات وجود دارد که بعد از مدت محدودی با همکاری هم می‌توانند کل سازمان را پایین بیاورند. به‌راستی چه فعالیتی در ارتباط با هم داشتند که ما در جمع حزب‌اللهی این را نمی‌بینیم؟ من اسم این را می‌گذارم مهارت انجام کار تشکیلاتی، آنها اهمیت کار تشکیلاتی را می‌دانند و با هم تلاش می‌کنند که به هدف پست خودشان برسند ولی ما که خود را با هدف‌های عظیم‌تری می‌بینیم و داعیه مسلمان بودن داریم این مهم را پشت گوش می‌اندازیم چرا ما خود را در این مسیر نمی‌اندازیم؟ چرا ما نمی‌توانیم پا روی خواسته خود بگذاریم و به‌خاطر مصالح تشکیلات از سلیق شخصی خودمان کوتاه بیاییم. (بیانات رهبری، ۱۳۹۶/۱/۱۸)

مقام معظم رهبری در جای دیگر در مورد اهمیت مهارت کار تشکیلاتی می‌فرماید:

ما اعتقادمان این است که بهترین راه و برترین حربه‌ای که می‌تواند این راه‌ها را باز کند و هدایت الهی را در ذهن‌ها و جان‌ها بنشانند و به میدان بیاورد و ثمر بکند؛ یک تشکیلات است. (بیانات رهبری، ۱۳۶۱/۹/۱۸)

بنابراین اثربخشی اقدام‌های فرهنگی جز در پرتو رعایت انضباط و قواعد کار به‌دست نمی‌آید. لازمه انضباط نیز تحقق این امور در مجرای کار تشکیلاتی است که در پرتو آن افراد گروه به سطح مناسبی از تحمل و تجربه همکاری با دیگران نایل می‌آیند. (سعادت، ۱۳۹۶: ۴۲) از این رو برای به‌ثمر رسیدن کار فرهنگی با اهداف کلان، انجام آن در قالب کار تشکیلاتی منظم و منسجم با مدیریت جهادی و برنامه‌ریزی دقیق، بسیار مثمر ثمر خواهد بود.

ج) ابتکار عمل و خلاقیت در کار فرهنگی

در مقابله با نفوذ فرهنگی نظام سلطه یکی از مؤثرترین راه‌های مبارزه، ابتکار عمل و خلاقیت و بهره‌گیری از هنر است. ابتکار، شرایطی است که تحت آن می‌توان از کلیه امکانات موجود به‌منظور رسیدن به هدف استفاده کرد. در ابتکار عمل می‌توان برای مقابله با شیوهای نفوذ دشمن، از تاکتیک‌های منحصر به فرد توسط نخبگان فرهنگی و هنری استفاده کرد و با به‌دست گرفتن شرایط و شناخت فرصت‌های کلیدی و منابع و امکانات دشمن در روش‌ها و شیوهای آنان اختلال ایجاد کرد. (پژوهشکده تحقیقات اسلامی، ۱۳۸۹: ۲۸۲)

برای ابتکار به عمل و خلاقیت در حوزه‌های مختلف باید اتاق‌های فکری با مشارکت فعال اندیشمندان و نخبگان حوزه و دانشگاه و استفاده از ظرفیت‌های فرهنگی با مطالعات واقع‌بینانه و دقیق این عرصه را به‌دست گیرند.

مقام معظم رهبری در رابطه با اهمیت ابتکار و نوآوری می‌فرمایند:

ابتکار و نوآوری باید بکنید، همه قدرت‌های انسانی و فکری خودتان را به‌کار بیندازید برای اینکه حرف حق را با شیوه‌های جدید و با استدلال‌های تازه بیان کنید. خصوصیت کار فرهنگی این است که باید هوشمندانه باشد. (بیانات رهبری، ۱۳۷۵/۷/۹)

به نظر می‌رسد با توجه به تحولات و گستردگی در عرصه تکنولوژی و رسانه و همچنین گستردگی مخاطبین آن خلاقیت در عرصه رسانه از اهمیت بالایی برخوردار است. چراکه امروزه رسانه‌ها نقش بسیار تعیین‌کننده‌ای را در پیشبرد اهداف سیاسی، اقتصادی فرهنگی نظام سلطه دارد. از این رو خلاقیت و ابتکار در تولید هوشمندانه و هنرمندانه برنامه‌ها و سریال‌ها با استفاده از جوانان خلاق انقلابی امری ضروری است. و هرچقدر رسانه‌ها در این امر کوتاهی کنند به همان نسبت دشمن در نفوذ فرهنگی موفق خواهد بود. مقام معظم رهبری در این حیطة به دست‌اندرکاران عرصه رسانه می‌فرمایند:

بدون هنر، حرف عادی جای خودش را حتی در ذهن کسی پیدا نمی‌کند، چه برسد به اینکه جذاب باشد. اگر از ابزار هنر در کارهای علمی و القائات فکری و علمی که از صداوسیما پخش می‌شود، استفاده شود، ماندگاری و جاذبه آن کارها مضاعف خواهد شد. در همه بخش‌ها بر روی تحقیقات و بر روی هنر خیلی بایستی تکیه کرد. (بیانات رهبری، ۸۳/۲/۲۸)

نتیجه

پژوهش حاضر، چیستی و چرایی نفوذ فرهنگی نظام سلطه و راهکارهای مقابله با آن با تأکید بر اندیشه‌های مقام معظم رهبری را مورد بررسی قرار داد. براساس این نفوذ فرهنگی نظام سلطه با روش توصیفی - تحلیلی در دو محور تبیین گشت: ۱. ماهیت نفوذ فرهنگی ۲. ارائه راهکارها. در محور ماهیت نفوذ فرهنگی این نتایج به‌دست آمد که از نظر مقام معظم رهبری نفوذ فرهنگی مجموعه اقدامات برنامه‌ریزی شده نظام سلطه است که پس از شکست در نبرد سخت برای شکست گفتمان انقلاب اسلامی و در تداوم تقابل و دشمنی‌ها، به‌منظور فروپاشی و براندازی از درون کلید

خورده است که در ابتدا به صورت تهاجم فرهنگی، شیخون فرهنگی، ناتو فرهنگی و در سال‌های اخیر به صورت نفوذ فرهنگی نمود پیدا کرده است.

دشمن در حیطه نفوذ فرهنگی سعی می‌کند افکار، عقاید، عواطف و احساسات را تغییر دهد و از درون استقامت و مقاومت ملت را خرد کرده و از هم بپاشد. بنابراین این بعد از نفوذ به دلیل ویژگی‌ها و ساز و کارهای خاصی که داراست از اهمیت فوق‌العاده‌ای برخوردار است، که برخی از این ویژگی‌ها عبارتست از پنهانی و پیچیده بودن، فرامکان و فرازمان، قابلیت استفاده از چند ابزار در آن واحد. همچنین در بررسی‌های انجام‌شده روشن شد که تقابل نظام سلطه با انقلاب اسلامی ریشه در ماهیت اسلامی بودن انقلاب و طرح شعار «نه غربی نه شرقی» و افزایش قدرت نرم جمهوری اسلامی و الگو قرار گرفتن آن برای جریان‌های اسلامی در منطقه غرب آسیا دارد. لذا پس از واکاوی ماهیت نفوذ فرهنگی و چستی و چرایی این راهبرد و بازخوانی عرصه‌ها و شیوه‌ها و ابزارهای نفوذ فرهنگی با جستجو در بیانات مقام معظم رهبری راهکارهایی که در این پژوهش پیشنهاد شد عبارت‌اند از: راهکارهای فرهنگی در حیطه معرفتی - شناختی و راهکارهای فرهنگی در حوزه رفتاری. در راهکارهایی که در حوزه معرفتی بررسی شد، این نتیجه به دست آمد که با توجه به تأکیدات مقام معظم رهبری قبل از انجام هر اقدامی برای مقابله با نفوذ فرهنگی باید دشمنی دشمن و تقابل او را با انقلاب اسلامی پذیرفت. سپس ارزش‌های دینی را ترویج داد و آنگاه برای پیدا کردن نقاط ضعف و آسیب‌ها و کاستی‌های آن اقدام به شناختن و شناساندن فرهنگ اسلامی ملی خود به قشر جوان کرد. در راهکارهایی که در حوزه رفتاری پرداخته شد، با توجه به توصیه‌های مقام معظم رهبری این نتیجه به دست آمد که با مقابله با نفوذ فرهنگی باید با مدیریت صحیح و درست و طراحی نقشه‌ای مطلوب و جامع جهت ارتقا فرهنگ گام برداریم. همچنین طبق فرموده معظم‌له برای پیشرفت هر اقدام فرهنگی جهت سد نفوذ فرهنگی دشمن باید با تشکیلات منظم انجام شود و برای نتیجه بهتر کار تشکیلاتی باید سلاقی شخصی را کنار گذاشت. همچنین ایشان تأکید دارند برای انجام کار فرهنگی باید ابتکار عمل و خلاقیت را به دست گرفت و در جهت جذاب‌سازی آن باید از ابزار هنر استفاده کرد.

منابع و مأخذ

۱. آقابخشی، علی اکبر و مینو افشاری‌فرد، ۱۳۸۶، *فرهنگ علوم سیاسی*، چاپ دوم، تهران، چاپار.
۲. آیت‌الله خامنه‌ای، بیانات، پایگاه اطلاع رسانی دفتر مقام معظم رهبری. <http://www.leader.ir>
۳. احمدیان، علی اکبر، ۱۳۹۴، «نظریه نفوذ تبیین انواع ماهیت انواع نفوذ و رابطه آنها با دستگاه چهار طیفی تهدید»، *آفاق امنیت*، ش ۲۸.

۴. پژوهشکده تحقیقات اسلامی، *مجموعه مقالات کنگره نقش مهدویت در نبرد ناهمتراز*، ۱۳۸۹، قم، زمزم هدایت.
۵. ترمز، استانسفیلد، ۱۳۶۶، *پنهان کاری و دموکراسی*، ترجمه حسین ابوترابیان، تهران، انتشارات مؤسسه اطلاعات.
۶. تقوی، سید رضا، ۱۳۸۴، *تأملات فرهنگی*، تهران، انتشارات مولف.
۷. حافظنیا، محمدرضا و دیگران، ۱۳۸۲، *تحلیل مبانی جغرافیایی قدرت ملی جمهوری اسلامی ایران*، تهران، بی‌نا.
۸. حسینی، سید رضا، ۱۳۸۹، *لیبرالیسم چه می‌گوید: نقد و نظری بر فرهنگ و اندیشه لیبرالیسم*، قم، تپش.
۹. حمزه پور، علی، ۱۳۹۶، «نفوذ فکری و فرهنگی و چالش‌های امنیتی پیش‌رو با تأکید بر مصرف رسانه نوین در کشور»، *مجله افاق امنیت*، ش ۳۵.
۱۰. راجی، محمدمهدی، ۱۳۹۷، *خاطرات آقای سفیر*، تهران، نشر نی، چ ۱۲.
۱۱. رنجبران، داوود، ۱۳۸۸، *جنگ نرم*، تهران، ساحل اندیشه.
۱۲. روشندل، جلیل، ۱۳۷۰، *تحول در مفهوم استراتژی*، «مجموعه مقالات اولین سمینار بررسی تحول مفاهیم»، تهران، دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی وزارت خارجه.
۱۳. سعادت، سعید، ۱۳۹۶، *رسالت و نقش تشکیلات انقلابی*، تهران، انتشارات بسیج دانشجویی دانشگاه امام صادق علیه السلام.
۱۴. شریف‌الرضی، محمد بن حسین، ۱۳۸۷، *نهج البلاغه*، ترجمه محمد دشتی، قم، نشر الهادی، چاپ ۳۲.
۱۵. شریفی، احمدحسین، ۱۳۹۴، *جنگ نرم*، قم، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی علیه السلام.
۱۶. علی‌بابایی، غلام‌رضا، ۱۳۸۸، *فرهنگ روابط بین‌الملل*، تهران، انتشارات وزارت امور خارجه.
۱۷. فضل‌نژاد، پیام، ۱۳۹۱، *ارتش سری روشنفکران*، تهران، کیهان.
۱۸. کمیسیون تدوین استراتژی امنیت ملی آمریکا، ۱۳۸۳، *استراتژی امنیت ملی آمریکا در قرن ۲۱*، ترجمه جلال دهمشگی و همکاران، تهران، مؤسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر، چ ۲.
۱۹. کوثری، مسعود و سید محمد نجاتی، ۱۳۸۰، *مشارکت فرهنگی*، تهران، انتشارات آن.
۲۰. محمودی گلپایگانی، سید محمد، ۱۳۸۵، «عدالت اجتماعی در نظام اقتصادی اسلام و لیبرالیسم»، *مجله پژوهش‌های فقهی*، سال دوم، ش ۵.
۲۱. معین، محمد، ۱۳۸۴، *فرهنگ فارسی*، تهران، نامن.

۲۲. منصورى، جواد، ۱۳۸۳، «سياست راهبردى آمريكا در مقابلۀ با بيدارى اسلامى»، *مجله اندیشه انقلاب اسلامى*، ش ۱۰.
۲۳. مهدوى، فرهاد، ۱۳۹۳، *عمليات روانى آمريكا عليه انقلاب اسلامى ايران*، تهران، پاىگاه جامع تاريخ معاصر ايران.
۲۴. موحدعلوى، على رضا، ۱۳۹۴، «نفوذ فرهنگى، رويکرد تعامل گرايانه مبتنى بر ديپلماسى نظام سلطه، ويژگى ها و راهكارهاى مقابلۀ»، *فصلنامه عمليات روانى*، ش ۴۲.
۲۵. ناي، جوزف، ۱۳۸۹، *قدرت نرم ابزار موفقيت در سياست بين الملل*، ترجمه سيد محسن روحانى، و مهدى ذوالفقارى، تهران، انتشارات دانشگاه امام صادق علیه السلام.
۲۶. واعظى، حسن، ۱۳۸۰، *اصلاحات و فروپاشى*، تهران، سروش، چ ۷.
۲۷. واعظى، حسن، ۱۳۸۶، *استعمار فرانو، جهانى سازى و انقلاب اسلامى*، قم، انتشارات مؤسسه آموزشى و پژوهشى امام خمينى، چ ۳.
۲۸. ياسوشى، واتانابه و ديويد مك كانل، ۱۳۸۹، *آمورش عالمه و قدرت نرم*، ترجمه محسن روحانى، تهران، انتشارات دانشگاه امام صادق علیه السلام.